

Slovesa 2. třídy – příčestí minulé a trpné

+ Slovesa 4. třídy

2. třída

- mine, tiskne, začne

Příčestí činné

Vzor „tisknout“

- *tá***h**-nout, *sed***d**-nout
- *tiskl, táhl, sedl si, vládl, bohatl*

1) *Př. tiskl, vznikl*

Špatně: ~~tisknul, vzniknul, sednul si, vládnul, bohatnul~~

- Často jsou varianty s *-nu-* chápány jako příznakové a stylově nižší (hovorové), srov. podle SSČ *couvl* – hovor. *couvnu*, *křikl* – hovor. *křiknu*, *mrzl* – hovor. *mrznu*, *polkl* – hovor. *polknu*, *škrtl* – hovor. *škrtnu*

2) Příklad: *polkl* – hov. *polknu*

Slovesa, která mají **citoslovečný základ**, např. *bouchnout, cinknout, cvrnknout, dupnout, chňapnout, klepnout, mrknout, plácnout*; ve slovnících často bývají označena jako **hovorová (jako lexém)**, např. *čutnout, kouknout, risknout, stopnout, šťouchnout*, nebo **expresivní**, např. *blebtnout, frknout, hrknout, špitnout*.

3) *Bouch/nu/l; mrk/nu/l; risk/nu/l*

3 varianty, 3 oblasti sloves

- 1) *tiskl, vznikl*
- 2) *polkl – hov. polknul*
- 3) *bouch/nu/l*

Poznámka:

- Ke vzoru „tisknout“ nepatří slovesa se slovním základem zakončeným na slabikotvorné *r, l* a dále se základem redukováným na jedinou kořenovou souhlásku, např. *hrnout, trnout; hnout, lnout, mnout*, i předponové odvozeniny všech těchto sloves. Tato slovesa se řadí ke vzoru „minout“.
- Nechybujeme:

mnul si ruce, hrnul se k němu

Vzor „mine“

- zapomene (zapomenout), vzpomene (vzpomenout), připomene (připomenout)

Pamatuj:

- Zapomenul, vzpomenu, připomenul i zapomněl, vzpomněl, připomněl

!!! Vzpomněl si na mě i vzpomenu si na mě. Připomněl mu i připomenul mu evropskou výzvu. //Zapomněla na schůzku. Zapomenul si doma řidičský průkaz.

Vzor „začne“

- on začal, ona začala (ne ~~začnul~~, ~~začnula~~)
- Samostatnou skupinu tvoří výrazy odvozené od slovesa *jmout*.
U těchto sloves si konkurují původní tvary s *-a-* a novotvary s *-mu-*:
objal/obejmul, najal/najmul apod.
- Pro tuto zakázku najal i najmul PR odborníka.

Příčestí trpné

- Vzor „tisknout“

- Před příponou *-en* se podoba základu mění:
- a) dochází k alternaci *-á-* > *-a-*, *-é-* > *-e-* (*vytáhnout* → *vytažen*, *obléknout* → *oblečen*, lze i *obléknut*),
- b) je-li základ zakončen na souhlásky *-h*, *-ch*, *-k* nebo na skupinu *-sk*, střídají se souhlásky *ž*, *š*, *č*, *šť* (např. *napřáh-nout* → *napřažen*, *nadch-nout* → *nadšen*, *vyřk-nout* → *vyřčen*, lze i *vyřknut*, *tisk-nout* → *tištěn*, lze i *tisknut*).

- **Slovesa se základem na -h**

U sloves se základem zakončeným na -h dochází v přičestí trpném ke změně *h > ž*.

napřážen, zastižen, ustřižen, zatažen, roztržen, svržen, zdvižen, pozdvižen; obležen, dosažen, přesažen, zasažen (jen)

Rozdílnosti obou variant bývá často využito k významovému rozlišení:

- *obsažen* (v čem), ale *obsáhnut* (zrakem),
- *vyvržen* (ze společnosti), ale *vyvrhnut* (vykuchán nebo vydáven).

Slovesa se základem na -k

- U sloves se základem zakončeným na -k dochází v příčestí trpném ke změně $k > \check{c}$ a $sk > \check{s}t'$.

obléknout, svléknout, navléknout, zamknout aj., tj. *vlečen, oblečen, svlečen, navlečen, tištěn, zamčen* vedle možných tvarů ***obléknut, svléknut, navléknut; tisknut, zamknut***

Jednotlivé varianty bývají často spjaty s určitým významem:

cítil se dotčen × *jídlo bylo nedotknuto*;

cíl byl vytčen × *chyba byla vytknuta*;

kniha byla vytištěna × *ruka byla stisknuta*

- **Příklady sloves se základem končícím jinak než na *-h*, *-k***
- *ukradnout, naleznout, vynaleznout*
- *ukraden, nalezen, vynalezen*

Podstatná jména slovesná

Vesměs dvojtvary:

- *zasáhnutí/zasažení; nařčení/nařknutí*

Ale často významově odlišeno:

- *podtržení (slova) × podtrhnutí (židle)*
- *oblečení ,oděv‘ × obléknutí, převlečení ,přestrojení‘*

Slovesa 4. třídy

- **ohradit, uhasit, zajistit, nahradit** (ohradí, uhasí, zajistí, nahradí)
- d' → z (uhrazen), (nahrazen), zrazen atd.
- s → š (uhašen), broušen atd.
- st' → št' (zajištěn), zproštěn atd.

- t' → c – ztratit (ztracen)
- zd' → žd' – opozdit (opožděn)
- z → ž – zkazit (zkažen)
- sl → šl – zamýšlen

- U některých je/může být souhláska nezměněna: (H-J, SMČ, 1996, s. 130)
- zabrzděn, vyprázdněn
- zabrzděn (pův.), dnes i zabržděn (IJP)
- IJP: **podoby zabržděn a zabrždění nejsou dosud kodifikovány, ale v praxi jsou natolik rozšířené, že je už nelze hodnotit jako chybné**

Dvojí tvary:

- očištěn i očistěn (vyčištěn i vyčistěn)
- řaděn i řazen (zařaděn i zařazen)
- rozpoltěn i rozpolcen
- ježděn i jezděn; ježdění i jezdění
- míšen i míšení; míšení i mísení

- *mísit těsto; mísit vodu s vínem; křik se mísil se zpěvem; mísit se do hovoru*
- IJP: podle jazykových příruček příčestí trpné mísen jen o těstě, ale v praxi se užívají obě podoby (mísen i míšen) bez významového rozdílu; podobně i mísení a míšení

uvědomit

- uvědoměn i uvědomen (příčestí trpné)
- uvědomění (podstatné jméno slovesné)

- **Budete uvědoměn/uvědomen dopisem.**

Cvičení:

- Doplňte správné tvary příčestí činného (3. os. j. č.) a trpného; jsou-li možné dva tvary, napište oba. Vytvořte pods. jm. slovesné:

1) Náš region v letech 2017–2018 (zbohatnout).

2) Rozpočet (škrtnout).

3) (Připomenout) mu evropskou výzvu

4) (Zapomenout) jsem vám to poslat.

5) Pro tuto zakázku (najmout) PR odborníka.

6) Propagační materiál byl (vytisknout).

7) Finanční prostředky byly (nalézt).

8) Spis byl (zařadit).

9) Předseda nebyl (zastihnout).

10) Cíl byl (vytknout).

11) Chyby nám byly (vytknout).

12) (Podtrhnout) významu stavby bylo zvlášť nápadné.

13) Požár byl (uhasit).

14) Prostor byl (zajistit).

15) Program byl (opozdit se).

16) O dalším postupu budete (uvědomit).

Řešení:

- 1) Náš region v letech 2017–2018 (**zbohatl**).
- 2) Rozpočet (**škrtl**, hov. **škrtnul**).
- 3) (**Připomněl** i **připomenul**) mu evropskou výzvu
- 4) (**Zapomněl** i **zapomenul**) jsem vám to poslat.
- 5) Pro tuto zakázku (**najal** i **najmul**) PR odborníka.
- 6) Propagační materiál byl (**vytištěn**).
- 7) Finanční prostředky byly (**nalezeny**).
- 8) Spis byl (**zařazen** i **zařaděn**) včera.

- 9) Předseda nebyl (**zastižen**).
- 10) Cíl byl (**vytčen**).
- 11) Chyby nám byly (**vytknuty**).
- 12) (**Podtržení**) významu stavby bylo zvlášť nápadné.
- 13) Požár byl (**uhašen**).
- 14) Prostor byl (**zajištěn**).
- 15) Program byl (**opožděn**).
- 16) O dalším postupu budete (**uvědoměn i uvědomen**).

- Text: obchodní sdělení